

El Call jueu de Montblanc (ss. XIII-XV)

Jaume Felip Sánchez

jaufelip@coft.cat

Resum

Breu crònica sobre els fets més assenyalats de la comunitat i aljama de jueus de Montblanc, des de les primeres notícies al segon quart del segle XIII, fins a l'expulsió dels darrers pobladors el 1492.

Resumen

Repaso a los hechos más significativos en la historia de la comunidad y aljama de judios de Montblanc, desde las primeras referencias en el segundo cuarto del siglo XIII hasta la definitiva expulsión de sus últimos moradores, el año 1492.

Abstract

Brief review of the most significant events in the history of the Jewish community and aljama of Montblanc, from the first references in the second quarter of the thirteenth century to the expulsion of its last inhabitants, 1492.

Paraules clau: Call, Montblanc, ss. XIII-XV, sinagoga

Jaume Felip Sánchez (Tarragona, 1960). Inicià els estudis universitaris el 1977 a la Facultat de Ciències Físiques de la Universitat de Barcelona, on estudià els cursos del primer cicle. Posteriorment cursà els estudis de Farmàcia a la mateixa Universitat, obtenint la llicenciatura amb grau l'any 1985. Ha cursat assignatures d'alguns cursos a la Facultat de Geografia i Història per la UNED. Entre 1989-1997, fou membre numerari de l'Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV. Els anys 1987-1994 exercí de secretari del Centre d'Estudis de la Conca de Barberà i de 1994-2003 ostentà la presidència d'aquesta institució, on actualment ocupa el càrrec de vocal. Asidu conferenciant, la seva bibliografia és extensa, sobretot en articles i llibres d'Història Medieval i Farmacèutica.

El Call jueu de Montblanc (ss. XIII-XV)

Jaume Felip Sánchez

Montblanc, fundat oficialment pel rei Alfons I l'any 1163, a l'època medieval tingué molta importància per la seva situació geogràfica i perquè fou un dels pocs dominis directes de la Corona catalano-aragonesa a la contrada. A més, geogràficament era ben situada: a mig camí de Lleida, Tarragona i Barcelona, essent un nus de comunicacions important. La seva població assolí al segle XIV el setè lloc entre les ciutats i viles catalanes, esdevenint capital d'una demarcació administrativa, anomenada «Vegueria de Montblanc». Una muralla, començada a construir el 1366 per ordre del rei Pere III, encerclava una important activitat econòmica: molts obradors d'oficis artesanals, un mercat setmanal a la seva plaça, a més de dues fires atorgades els anys 1281 i 1297. Els reis hi passaren molts cops i en diferents ocasions fou el lloc elegit per celebrar Corts Generals de Catalunya: per Jaume II el 1307, pel rei Alfons III el 1333 i pel rei Pere III l'any 1370, ultra d'un parlament celebrat el 1414 pel rei Ferran I.

Primers jueus documentats. Fundació de l'aljama

No serà gens estrany que al segon quart del segle XIII ja hi comencin a aparèixer mercaders i prestamistes jueus: el primer d'ells que hem pogut documentar fou en Salomó, alfaquí, un jueu que exercia el 1248 de metge i al mateix temps feia de procurador d'altres jueus per a recobrar deutes (en aquest cas ho fou del jueu Isaac de Montpeller) (Felip, 2013: 75 i 224). El 1261 deuria haver-hi un grup important de jueus dedicat al mercadeig: aquell any, el rei Jaume I donà validesa, per via de privilegi, a totes les vendes de blat, safrà o altres

mercaderies que fossin pesades o mesurades, així com les vendes de bèsties o animals fetes pels jueus de Montblanc, de la mateixa manera que ho tenien confirmat els jueus de l'Aragó (Miret, 1918: 315). El 1262 els jueus montblanquins eren ja prou nombrosos per a poder aconseguir organització col·lectiva o aljama; els seus representants obtingueren, en aquest any, un privilegi especial per als préstecs a crèdits o amb penyora que fessin a cristians (Felip, 2013: 75 i 248). El mateix rei Jaume I enfranquí els jueus catalans i entre ells els de Montblanc, de no haver d'allotjar membres de la família reial a les seves cases (Bofarull: 564). Era tal el tracte que el rei Jaume I mantenia amb els seus jueus que el 1264 confià el castell de Montblanc al seu batlle de Barcelona, Benvenist Ça Porta; amb tot, Benvenist hauria de continuar les obres que aleshores s'hi feien i disposar de cinc llits parats i taula per a cent escudelles a fi d'hospedar el rei i part del seu seguici (Felip, 2013: 75 i 252). En aquell període l'aljama montblanquina era adscrita i feia els pagaments a la corona reial per la Col·lecta de Barcelona.

El call o barri jueu i les seves dependències

Aquests primers jueus establiren els seus domicilis i obradors al llarg del camí que duia a Barberà i Barcelona, a l'actual carrer de Riber, prop de l'actual placeta dels Àngels i altres carrers adjacents (com el «carrer dels Jueus»). L'incipient call ja era prou consolidat el 1298, quan el rei Jaume II els permeté tancar-lo amb tres portals (Bofarull: 562). Hom suposa que aquests tres portals haurien estat situats: dos als extrems del carrer de Riber, i un altre a l'extrem de l'actual carrer del Forn de la Vila, a tocar del carrer de Sant Josep.

Durant el regnat de Jaume II se'ls concedí l'establiment de carnisseria pròpia en dues ocasions: l'any 1305 i el 1321. La concessió de

carnisseria era important per als jueus perquè els era obligatori de disposar de carn procedent d'un escorxador on se seguís el ritual *kasher* o de carn pura, sacrificant un determinat animal d'una manera estricta, sota la supervisió d'un rabí. En el primer cas, la concessió que havia estat feta per la reina Blanca d'Anjou a Bertran de Jorba a fi d'obligar tots els jueus montblanquis a comprar-hi la carn, fou revocada l'any següent, per l'oposició dels altres carnisers cristians i dels propis jueus. Els carnisers, per oposar-s'hi, havien al·legat raons comercials i els jueus, que Bertran de Jorba era un antic jueu convertit al cristianisme i que per aquest motiu els seria odiós i infecte a l'hora de preparar les carns a la referida taula de carns, motius que, en primera instància, havien estat rebutjats pel rei. Però els jueus tornaren a insistir davant la reina Blanca aconseguint que revoqués la concessió i que el rei Jaume II confirmés la segona decissió de la reina. La revocació obligà a indemnitzar al concessionari amb la quantitat de mil sous de moneda barcelonesa, una quantitat que calia distribuir entre tots els jueus montblanquins. El rei Jaume II volgué actuar amb justícia (per allò del seu renom de «el Just») i demanà consell al famós rabí Selomó ben Abraham Adret, màxima autoritat rabínica del moment. El 1321 i a proposta dels prohoms de Montblanc, el rei tornà a considerar la necessitat de vendre carn judaica a una taula separada i a tal efecte, concedí un permís especial amb la seva carta escrita des de Girona el 13 d'agost d'aquell any. Fou així com el Batlle General establí el 26 de novembre una taula del mercadal a Guillem Brech, habitant de Montblanc, sota cens de cinc sous anuals. Tanmateix, els jueus també suscitaren resistències a la nova concessió de carnisseria o taula per a carns judaïques, motiu pel qual el rei, a prec dels prohoms montblanquins, confirmà el 27 d'abril de 1322 l'establiment fet pel Batlle General i tots els documents relatius a aquest assumpte (Bofarull: 568-572).

Dues vistes de l'actual carrer dels Jueus, on era emplaçat el call jueu

L'any 1303 s'atesta l'establiment al cristià Joan Figuera de la construcció d'uns banys per a l'ús dels jueus. L'any 1320 Joan Figuera, que tenia l'exclusiva dels banys a Montblanc, es vengué la seva llicència i els banys a Francesc de Riusec, originant-se una controvèrsia entre el batlle reial i el Monestir de Santes Creus, que posseïa el domini sobre el solar on foren construïts els banys, controvèrsia que fou resolta pel mateix rei Jaume II, concedint el cens i el domini sobre els banys a l'abat i convent santescreuí (A.R.B., Cancelleria, Reg. 216, ff 163r i 164r). No cal dir que els banys eren importantíssims per a obeir els preceptes higiènics seguits per la comunitat jueva.

L'any 1311 es documenta que el call montblanquí disposava d'una sinagoga per a la celebració del seu ritual religiós. Aquesta sinagoga havia estat bastida sense els permisos oficials i fou enderrocada. Les monges del monestir de la Serra, que aleshores construïen la seva església i monestir, demanaren al rei poder utilitzar els enderrocs de la sinagoga per tal de destinar-los a les seves construccions (Bofarull: 476). Durant el segle XV la comunitat jueva tingué la seva sinagoga situada a l'actual carrer Font de la Vila en un edifici que pagava cens a la Comunitat de Preveres de Montblanc (A.P.M., Capbreu de la Comunitat any 1494, s/foliar)

El rei, a més, els autoritzà el 1298 a disposar d'un cementiri propi on sepultar els difunts, com era acostumat en altres jueries catalanes (Bofarull: 562). Aquest fossar o cementiri era situat prop del Camí dels Esmoladors, a la partida de Cantalosella (actualment anomenada Cantarroella), prop del riu Anguera i rodejat de vinyes. El 1396 fou donat per la duquessa Maria de Luna al seu domèstic i escuder Francesc Peres, després d'haver estat dispersada la comunitat jueva, arran dels fets de l'any 1391 (Felip, 2001: 236). Quan la comunitat retornà, vers l'inici del segle XV, el rei permeté de disposar d'un altre fossar no gaire lluny de

l'emplaçament del primer fossar (Felip, 2016: 330). El fossar era també important per al compliment dels preceptes religiosos dels jueus: no disposar d'aquest element obligava els jueus a cercar un lloc d'enterrament autoritzat a alguna altra aljama veïna que disposés de cementiri jueu.

Privilegis concedits pel rei Jaume II

El rei Jaume II vetllà contínuament pels seus jueus montblanquins, com a súbdits directes que n'eren: així ens consta que el 1311 els permeté vestir amb capa i gramalla, com els jueus de Tarragona, Barcelona i Vilafranca, de la qual Col·lecta en formaven part aleshores (Bofarull: 563). També confirmà el 1316 el privilegi atorgat pel seu avi Jaume I i pel seu pare Pere, quan era infant, de no haver d'allotjar a membres de la família reial quan s'estaven a Montblanc (Bofarull: 564). El 1321 concedí que representants dels jueus montblanquins poguessin ser presents quan els jueus de Barcelona establissin el repartiment de la contribució de les aljames de la Col·lecta; féu aquesta concessió perquè els jueus barcelonins pretenien fer contribuir als montblanquins sense haver acomplert els pactes i concòrdies que havien signat anteriorment, i a més, havien actuat judicialment contra alguns jueus de la Vila (Bofarull: 566). Aquell mateix any els jueus montblanquins també es van haver de defensar de les ordinacions i estatuts que havien promulgat les autoritats municipals contra els seus interessos, imposant-los algunes multes i provocant-los-hi greuges que el rei Jaume II no permeté (Bofarull: 565).

Tot sembla indicar que durant el regnat de Jaume II la comunitat jueva montblanquina visqué els moments més brillants, amb una població que deuria rondar la cinquantena de famílies, entre les quals destacaren els llinatges dels Satorre, Gracia i Brunell (Secall, 1983: 265).

La comunitat durant el regnat d'Alfons III, com a senyoriu de la reina Elionor

Malgrat que alguns autors han presentat l'adscripció de l'aljama montblanquina a la Col·lecta de Barcelona com un privilegi, la realitat fou ben diferent: les desavinences i conflictes existents entre els jueus montblanquins i els barcelonins ens indiquen que aquesta supeditació no era gens volguda ni desitjada i molt sovint es carregava una part injusta dels impostos reials sobre el col·lectiu montblanquí. Per això, quan sota el regnat del rei Alfons III, fill de Jaume II, la vila de Montblanc junt a la seva aljama foren donades a la seva muller -la reina Elionor de Castella- no tardaren gaire temps els secretaris de l'aljama a sol·licitar la segregació de l'aljama barcelonina i de la seva Col·lecta. Les súpliques dels jueus i de la mateixa reina foren escoltats per Alfons III, obtenint l'aljama, uns anys més tard, la cobejada segregació. Formà llavors una demarcació o col·lecta pròpia a la que contribuïren els jueus de poblacions veïnes com les de Sarraí, Forès, l'Espluga de Francolí i altres on, en menor mesura, s'hi domiciliaren jueus (Felip, 2015: 219).

A la mort del rei Alfons, esdevinguda el 1336, la vila i l'aljama retornaren al rei Pere III, en gran part a causa de la mala relació i enemistat existent entre el rei i la seva madrastra, la reina vídua Elionor. Però els jueus montblanquins, malgrat reintegrar-se a la corona, no tardarien gaire a separar-se de l'antiga Col·lecta barcelonina i aconseguir per sempre més la seva independència econòmica respecte als barcelonins per a la contribució en els tributs reials.

Regnat de Pere III

El rei Pere exprimí l'aljama amb impostos per poder finançar les contínues despeses de les campanyes bèl·liques endegades per la Corona:

primerament contra el rei Jaume III de Mallorca, seguit de l'armada dirigida contra la revolta de Còrsega, continuada per la guerra contra els genovesos, fins la darrera i costosa guerra contra el rei Pere «el Cruel», de Castella. Els jueus de Montblanc també aportaren diners a les despeses de les noces del rei Pere III amb n'Elionor de Sicília, l'any 1349, rebent, a canvi del donatiu, una exempció de tributs durant un any, amb la finalitat d'enfortir la debilitada capacitat econòmica de l'aljama (Carreras: 74).

Entre mig hi hagué el terrible flagell de la Pesta Negra de l'any 1348: part de la població cristiana havia culpats als jueus de l'origen de la malaltia i el rei Pere, volent prevenir els previsibles desordres, lladrocinis i assassinats contra els seus jueus montblanquins, ordenà el maig d'aquest any al batlle reial que augmentés la vigilància sobre el call per evitar totes aquelles possibles violències. De fet, arran de l'episodi pestífer, la població documentada l'any 1354 al call montblanquí havia quedat reduïda a poc més d'una vintena de famílies (Felip, 2015: 64). Per aquest motiu el rei Pere atorgà alguna rebaixa en els impostos a cobrar, per evitar la total despoblació del call.

Les actuacions del rei Pere III no sempre afavoriren als jueus montblanquins: per exemple, el 1352 el rei aprovà, amb un privilegi especial, unes ordinacions promulgades pels prohoms montblanquins respecte al mercadeig i comerç del safrà a la vila i els seus termes, impeding la intervenció directa dels mercaders jueus i només permetent-ho en cas d'existir un intermediari cristià; fins i tot es vedava la presència física dels jueus davant les taules on es traficava amb el safrà (Felip, 2001:127).

Per altra banda, una altra conseqüència de l'endeutament provocat pel clima bèl·lic fou la disgregació del patrimoni de la corona reial i, de retruc, dels jueus adscrits a la demarcació de la juderia montblanquina: aquest fou el cas dels jueus

establerts a Sarral, que passaren a ser durant un any (el 1362) vassalls del Monestir de Santes Creus i, després, a ser el 1363 patrimoni de l'infant Joan, fill de Pere III. Més tard, el 1381, esdevindrien patrimoni o cambra de la reina Violant, muller de l'infant Joan. La separació completa dels jueus sarralencs respecte els de Montblanc, es materialitzà el 1381, amb la interposició d'un plet que enfrontà les dues comunitats jueves, plet que fou resolt pel mateix infant Joan l'any 1383 (Felip, 2015: 81).

La jueria de Montblanc, patrimoni del duc Martí

A la mort del rei Pere III, esdevinguda el 1387, el seu fill Joan I féu donació de la vila de Montblanc i tots els seus habitants, entre ells els jueus, al seu germà l'infant Martí, atorgant-li el títol de Duc de Montblanc (Bofarull: 509). Fou així com els jueus montblanquins passaren a ser vassalls del duc Martí. Del nou duc no es pot dir que els tractés malament. Només un episodi es pot qualificar de negatiu durant el seu domini: aquest fou la inquisició que el duc Martí permeté fer contra els jueus per part del frare predicador Guillem de Tous, després substituït per l'inquisidor general fra Nicolau Eimeric. En dit procediment s'imputà al jueu Vidal Brunell la possessió d'un llibre de Maimònides o de «rabí Mossé d'Egipte», com era aleshores conegut, on es ridiculitzava el caràcter messiànic de Jesucrist. L'episodi acabà amb el propietari del llibre a la presó i amb una important multa a pagar per la comunitat jueva (Riera, 1987: 25-50).

L'Aljama de Montblanc era ben carregada de deutes: així, per exemple, ens consta que el benefici instituït per Macià Alanyà quan era abat de Montaragó, entre els anys 1391 i 1395, sota l'advocació de Sant Macià, cobrava anualment una pensió substancial per al manteniment del clergue

beneficiat. Aquest pagament figura en un manament impetrat el 1389 per l'ardiaca a la cancelleria de l'infant Martí, duc de Montblanc, davant l'impagament per part de l'Aljama de jueus montblanquins d'un censal mort de 178 sous i 8 diners que constituïen les rendes de la capellania en qüestió. L'Aljama havia argumentat el 1388 que un edicte del rei Pere III del 1368 els protegia davant l'excessiva càrrega impositiva que eren obligats, però la influència de Macià Alanyà davant la cort ducal els constrenyí a continuar fent els esmentats pagaments (Felip, 2016: 57).

A més, els jueus montblanquins continuaren pagant les rendes al seu senyor, el duc Martí, que a vegades les concedia a altres persones: així és com el 6 d'agost del 1389, el duc de Montblanc, profundament agraït per l'actuació de les monges Agnès Molinera i Maria Porcella, pels molts serveis que li havien fet a ell i la seva família, els concedí una assignació anual de quatre-cents sous a cobrar sobre la quèstia i altres rendes de l'aljama montblanquina (Felip, 2016: 58).

Tot seguit vingueren els avalots del 1391, quan moltes comunitats foren perseguides a tota la Península Ibèrica. Montblanc no fou una excepció: amb tot, sembla que no hi hagueren morts ni gaires violències gràcies a la protecció que reberen dels oficials ducals i les autoritats municipals, seguint ordres de la duquessa Maria de Luna (Bofarull: 573). En efecte, la duquessa des de Tàrraga envià el 9 de juliol un manament on feia esment a «alguns desafrenats habitants dins nostra senyoria en Cathalunya, no tements Déu ne la correcció del dit senyor duc e nostra, se atrevexen de mal parlar e mal tractar de paraula les aljames nostres dins Cathalunya, la qual cosa havem molt per greu e tant e no sens rahó que quaix serie impossible de creure», ordenant «que ensemps ab los cònsols de la dita vila, los quals en açò volem ésser adjunts, ab sobirana cura e diligència entenats en la guarda e defensa de la dita aljama». Malgrat aqueixa

protecció, algunes conversions forçades foren inevitables: ens consta documentats com a conversos un tal Lluís de Mur (abans anomenat Vidal Cap), així com Bernat Marçal (abans Astruch de Nan) (Secall, 1983: 266) o Francesc de Vilanova (de nom hebreu David Cofén) (Llobet: 39). Per evitar que fossin robades en un possible assalt al call, foren confiades al batlle ducal algunes joies que es guardaven habitualment a la sinagoga, com les corones o *rimonim* que ornamentaven els rotlles de la Toràh, així com una caldera d'aram amb decoració d'argent; també foren entregades al batlle totes les cartes i pergamins de privilegis que eren custodiades en una arca, així com nou rotlles de la Llei o Toràh. La duquessa Maria continuava ordenant al batlle que totes aquelles propietats fossin retornades als conversos a fi d'aconseguir diners amb la seva venda i d'aquella manera poder pagar els múltiples deutes que oprimien als nous cristians (Bofarull: 575).

Alguns jueus, per la seva influència, eludiren les conversions: el més famós fou Bonsenyor Brunell, un metge que el 1395 procurava remeis al rei Joan I. Un altre metge jueu montblanquí fou mestre Adzay Brunell, documentat l'any 1381 tot exercint la seva ciència. Altres dels oficis exercits pels nostres jueus i que hem pogut comprovar, a més del de prestamistes, foren els de mercaders de teles, de safrà, d'animals, sastres, fusters o el d'argenteres (Secall, 1983: 264-265).

La convivència o els negocis no anirien massa bé per als novament batejats perquè sabem que alguns conversos montblanquins, el 1401, pretenien traslladar el seu domicili a Cervera per afincar-s'hi, però els deutes i els compromisos en el pagament de censals els impediren temporalment aquest trasllat. Demanaren per dit motiu als paers de Cervera una moratòria per a, més endavant, aveïnar-se a la capital de la Segarra (Llobet: 42).

Regnat de Martí I

El precari estat econòmic de la vila de Montblanc mogué els cònsols i jurats a demanar l'any 1399 al rei Martí una llicència per organitzar un nou barri o call jueu, dedicant un solar per a construir una nova sinagoga o escola; permetria el rei a les autoritats municipals que els jueus contribuïssin a les talles o impositcions sobre els seus béns immobles i que als jueus els hi fossin relaxades algunes ordinacions generals dirigides a ells i als jueus conversos, a fi d'afavorir-ne la seva arribada a Montblanc, (Bofarull: 576). Malgrat aquest intent del 1399 de recuperar la jueria, durant la major part del regnat del rei Martí I no hi hagué població jueva a Montblanc, fins que el 1405 els cònsols i prohoms de la vila demanaren de nou la seva reinstauració. Amb tal finalitat es firmaren una sèrie d'acords amb el promotor de la idea, el jueu Bonjua Baró, acords que el rei confirmà. Per aquell pacte es feien francs a tots els novells pobladors del call d'impostos reials, excepte d'una paga de dos florins anuals (dels quals n'eren exempts de pagar els dos primers anys d'estança); haurien de contribuir a les despeses municipals, excepte en els pagaments derivats de deutes antics; també serien lliures d'inquisicions motivades per usures i el municipi pagaria les despeses d'advocats en cas d'efectuar-se dites inquisicions; el municipi els defensaria de les ignomínies a què podien ser sotmesos durant la Setmana Santa i també se'ls facilitaria una sinagoga i un terreny per a fer de fossar, sinagoga i fossar que anirien a despesa dels nous jueus; es permetria aconseguir còpia dels privilegis dels jueus de Lleida i Cervera, dels quals el rei n'atorgava el fruïment, a més dels antics privilegis atorgats a l'aljama de Montblanc; finalment, serien exempts de dur la rodella al vestit durant el primer dia després de l'arribada d'un viatge (Felip, 2001: 273-274).

La darrera centúria

Tot sembla indicar que la comunitat jueva tornà a rutllar. Si més no, s'ha documentat a mitjan segle XV una sinagoga que situaríem al carrer Font de la Vila, així com un terreny dedicat a fossar dels jueus prop de l'antic camí de Barberà i no gaire lluny d'on hi hagué el primitiu fossar, d'on podria procedir una làpida que, sembla, indicava la sepultura d'un component femení de la família de Moseh Astruch, documentat el 1422 (Felip, 1992). Però el call ja no tindria l'esplendor i vitalitat de la primera meitat del segle XIV.

A la darrerria del segle XV, després de penúries econòmiques, epidèmies i guerres, tornarem a trobar la Inquisició perseguint els conversos i judaïtzants montblanquins: una tal Violanda, vídua de Gabriel Alenyà així com Lluís Morató, amb la seva muller Clara, i Joan Nicolau eren inscrits a les llistes inquisitorials de l'any 1489 (Secall, 1983: 269). Tot plegat era el preludi per al decret d'expulsió del rei Ferran II, a instància de l'inquisidor Torquemada, que acabà fatídicament de tancar la presència de les set o vuit cases de jueus que encara romanien a Montblanc (Riera, 1999).

Troballes arqueològiques de procedència jueva

A banda de la làpida jueva dipositada al Museu Comarcal que hem comentat referent a la família de Moseh Astruch, s'han trobat aprop de Montblanc dos matrius de segellar amb inscripcions hebraïques:

El primer d'ells va ser estudiat pel pare Altisent en un article (Altisent: 338) on també donava algunes referències de jueus habitants a l'Espluga de Francolí i d'una família de jueus conversos establerta a Montblanc i l'Espluga al segle XII. Respecte a la matriu de segellar Altisent argumenta que podia haver estat possessió d'algun jueu montblanquí o, tal vegada, espluguí. Tanmateix, creiem que aquesta matriu

pertanyé a algun rabí montblanquí, ja que la seva empremta certificaria la realització dels pans àzims segons el ritual correcte, sense cap indicatiu de fermentació. Rabins s'han documentat a Montblanc, però no a l'Espluga, on el reduït nombre de jueus difícilment permetria l'existència de sinagoga o de dotació d'organització col·lectiva (aljama). Altisent descriu el segell com a circular, amb la representació d'un ocell al centre (una garsa?), amb un feix de cards sota d'una gran estrella de sis puntes. Tot al tombant es llegeix una inscripció hebraïca que tradueix «Durant set dies menjareu àzims en pau» (Èxode, XIII, 6).

El segon (Felip, 2009: 89-90), és una altra matriu de segellar de llautó trobada a Montblanc, utilitzada segurament per a segellar albarans de paper. És

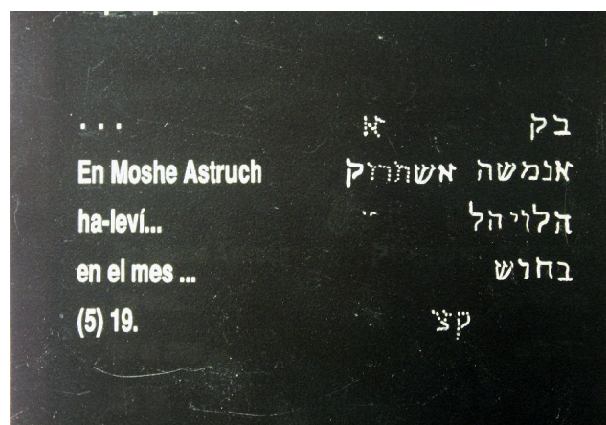
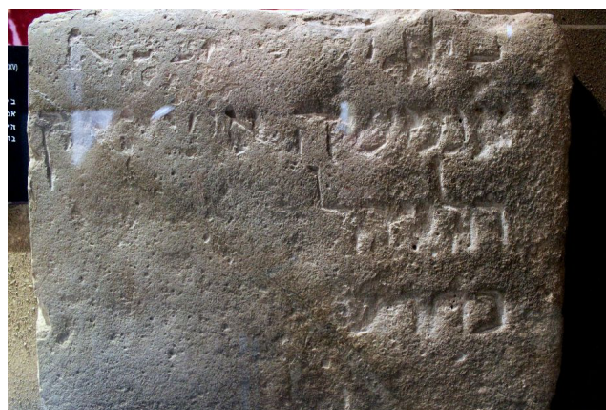
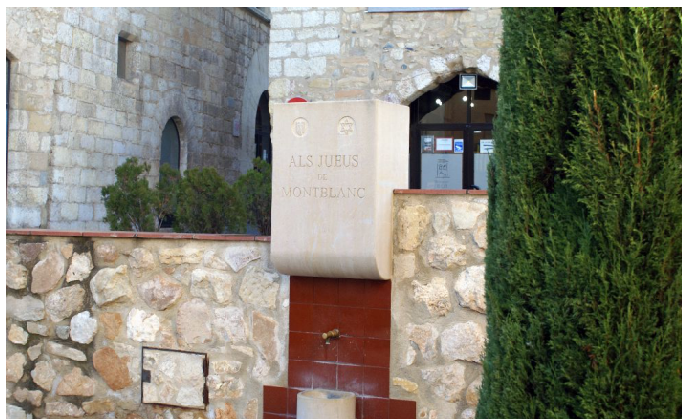

Foto superior: Làpida funerària d'un familiar de Mosshè Astruch, procedent del fossar jueu de Montblanc (ara dipositada al Museu Comarcal de Montblanc).

Foto inferior: Transcripció i traducció de la làpida

Monument en record de la permanença de la comunitat jueva a Montblanc, situat dins l'espai altre temps ocupat pel col·lectiu hebreu (escultura i disseny de Maties Solé i Maseras)

circular, amb la representació d'una torre al mig, amb porta i tres merlets. Al tombant hi ha una inscripció que ha estat transcrita per Jaume Riera i que ens informa del seu propietari: «Tadroç b(en) R. Reuven zikhronó la-berakhá («de beneïda memòria»)».

Segell de marcar albarans de Tadroç ben R

Aquestes petites evidències arqueològiques, junt als migrats registres romanents a la documentació són els pocs records que ens queden d'aquella laboriosa comunitat. Actualment només ens queda passejar entre mig de les venerables pedres dels nostres carrers, passeig que, tal vegada, pot ajudar-nos a evocar el passat medieval d'aquell barri jueu ara desaparegut.

Bibliografia

ALTISENT, A. «Un segell hebraic trobat a l'Espluga de Francolí i els jueus i conversos de la vora de Poblet» a *Scriptorium Populeti*, 1 (1966), p. 337-342.

- BOFARULL, F., de, «Documentos para escribir una monografía de la Villa de Montblanch», *Memorias de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, IV, 1898, pp.423-579 .
- CARRERAS CANDI, F., «L'aljama de juheus de Tortosa», *Memoria de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, IX, fasc. III, Barcelona, 1928.
- FELIP SÁNCHEZ, Jaume, «Una làpida hebrea a Montblanc» a *Aplec de Treballs* núm. 10 del Centre d'Estudis de la Conca de Barberà, Montblanc 1992, pp. 167-170.
- «Segells i matrius de segellar de la Conca de Barberà i Camp de Tarragona (segles XIII-XVI)» a *Aplec de Treballs* núm. 29, 2009, pp. 81-90.
 - *Llibre de privilegis, concòrdies i cartes reials de la Vila de Montblanc (col·lecció factícia)*, Ajuntament de Montblanc, 2001.
 - *Montblanc (1155 – 1277), Fundació i creixement*, Ed. Ajuntament de Montblanc, 2013.
 - *Saral: Història i privilegis (segles XII-XVI)*, Ajuntament de Saral, 2015.
 - *Crònica, Abaciologi i Diplomatar del Reial Monestir de Santa Maria de la Serra de Montblanc (ss. XIII-XVI)*, Ed. Ajuntament de Montblanc, 2016.
- LLOBET, J M^a, «Quatre documents sobre jueus i conversos de Montblanc (segles XIV-XV)» a *Aplec de Treballs*, Centre d'Estudis de la Conca de Barberà, (Montblanc) 28 (2010), pp 37-44.
- MIRET, J., *Itinerari de Jaume I el Conqueridor*, Ed. Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1918.
- RIERA SANS, Jaume, *Un procés inquisitorial contra jueus de Montblanc per un llibre de Maimònides* a «Aplec de Treballs» núm. 8 del Centre d'Estudis de la Conca de Barberà, Montblanc 1987, pp. 59-73
- *L'expulsió dels jueus de Tortosa* a «Recerca», vol. 3, 1999, pp. 25-50.
- SECALL I GÜELL, Gabriel, *Els jueus de Valls i la seva època*, Institut d'Estudis Vallencs IX, 1980.
- *Notícia històrica de les jueries medievals de la Conca de Barberà (Segles XIII-XV)* a «Aplec de Treballs» núm. 3 del Centre d'Estudis de la Conca de Barberà, Montblanc 1981, pp. 203-224.
 - *Les jueries medievals tarragonines*, Institut d'Estudis Vallencs XIV, 1983.

Abreviatures

A.P.M. = Arxiu Parroquial de Montblanc
A.R.B. = Arxiu Reial de Barcelona